

Koncentracja przestrzenna działalności twórczych a lokalizacja klastrów kreatywnych w Polsce

The spatial concentration of creative activity and location of creative clusters in Poland

Beata Namyślak Waldemar Spallek

Uniwersytet Wrocławski

Institut Geografii i Rozwoju Regionalnego

pl. Uniwersytecki 1, 50-137 Wrocław

beata.namyslak@uwr.edu.pl • waldemar.spallek@uwr.edu.pl

Zarys treści. Opracowanie dotyczy zależności między potencjałem klastrowania a tworzonymi strukturami klastrowymi na obszarze Polski. Autorzy porównali poziom koncentracji podmiotów reprezentujących działalności twórcze, wyrażony wielkością wskaźnika lokalizacji (*Location Quotient, LQ*), z lokalizacją istniejących klastrów kreatywnych w Polsce. Dążono do uzyskania odpowiedzi na następujące pytania: (1) jak przedstawia się rozkład przestrzenny potencjału klastrowania w zakresie działalności twórczych? (2) w jakich gminach zlokalizowane są podmioty wchodzące w skład klastrów kreatywnych? oraz (3) czy struktury klastrowe powstają rzeczywiście na tych obszarach, które dysponują największym potencjałem w tym względzie?

Artykuł składa się z trzech zasadniczych części. W pierwszej autorzy dokonali przeglądu literatury przedmiotu z zakresu klastrowania w obszarze działalności twórczych. Przedstawiono dorobek międzynarodowy oraz zagadnienia już opisane w polskiej literaturze. Kolejną część poświęcono klastrom kreatywnym w Polsce. Zwrócono uwagę m.in. na ich miejsce na tle struktur klastrowych ogółem. Trzecia część poświęcona jest badaniom przeprowadzonym przez autorów. Autorzy określili stopień koncentracji podmiotów działających w segmencie działalności twórczych, jak również przeprowadzili inwentaryzację klastrów działających w tej sferze. Po tak przygotowanej analizie statystycznej i kartograficznej porównano uzyskane dwa obrazy. Praca przedstawia stan na 2019 r.

Słowa kluczowe: działalności twórcze, klastry kreatywne, klastrowanie, wskaźnik lokalizacji LQ, Polska.

Keywords: *creative industries, creative clusters, clustering, location quotient LQ, Poland.*

Wstęp

Idea klastrowania wyrosła na bazie koncepcji diamentu konkurencyjności Portera (m.in. 1998). Od czasu powstania tej koncepcji minęło ponad 20 lat, a mimo to struktury klastrowe, obok sieci, outsourcingu czy aliansów strategicznych, pozostają nadal interesującą formą współpracy podmiotów na rynku. Intensywność badań nad klastrami powiązana jest z analizami wzrostu znaczenia regionalnych lub lokalnych endogenicznych możliwości sprawczych, w tym rosnącego znaczenia akumulacji kapitału ludzkiego oraz rozwoju technologicznego. Efektywnie funkcjonujący klastrowanie może bowiem prowadzić do wzrostu produktywności przedsiębiorstw, do narodzin nowych przedsiębiorstw, w tym nowych miejsc pracy, a przestrzenna bliskość podmiotów gospodarczych powinna stymulować i wspie-

rać ich innowacyjność. Klastry powstają praktycznie we wszystkich sektorach gospodarki. Występują zarówno w przemyśle, jak i usługach, w sektorach wysokich technologii, jak i tradycyjnych. Charakteryzują się różnymi typami strategii, w tym różnymi kierunkami i perspektywami rozwoju.

Specyfika działalności twórczych, którym poświęcona jest ta praca, powoduje, że związane z nimi klastry nie są typowe. Działalności twórcze podejmują przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa, które są mało podatne na nowości z zakresu wysokiej techniki i cechuje je mniej sformalizowana kooperacja niż w innych sektorach gospodarki, ale jednocześnie wykazują wyższą niż inne działalności gospodarcze skłonność do wchodzenia w skład struktur czy inicjatyw klastrowych. Dodatkowo, mimo dużego pierwiastka kreatywności, działalności te są często postrzegane jako nieproduktywne. Całokształt uwarunkowań, w których powstają i dojrzewają klastry kreatywne jest przez to charakterystyczny – inny niż w przypadku klastrow energetycznych czy budowlanych.

Niniejszy artykuł poświęcony jest zależności między potencjałem klastrowania mierzonym za pomocą koncentracji przestrzennej podmiotów w zakresie działalności twórczych a rozmieszczeniem klastrow kreatywnych. Autorzy postanowili zatem porównać poziom koncentracji analizowanych podmiotów reprezentujących działalności twórcze, wyrażony wielkością wskaźnika lokalizacji (*Location Quotient, LQ*), z lokalizacją istniejących klastrow kreatywnych w Polsce. Dążono zatem do odpowiedzi na następujące pytania: (1) jak przedstawia się rozkład przestrzenny potencjału klastrowania w zakresie działalności twórczych?, (2) w jakich gminach zlokalizowane są podmioty wchodzące w skład klastrow kreatywnych?, a przede wszystkim (3) czy struktury klastrowe powstają rzeczywiście na tych obszarach, które dysponują największym potencjałem w tym zakresie?

Koncepcja klastrow kreatywnych w literaturze

Klasyczna definicja klastra przemysłowego według Portera (np. 1998) zakłada, że są to geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm, dostawców i związanych z nimi instytucji, reprezentujących branże pokrewne, które działają na zasadzie kooperacji, czyli konkurują i jednocześnie współpracują ze sobą (m.in. Czakon, 2013; Klimas i Czakon, 2013). Definicja Portera pozostaje nadal najbardziej znana, ale w ciągu ponad dwóch dekad narodziły się nowe koncepcje podkreślające lub poddające w wątpliwość niektóre z wyróżników klastra podanych przez niego. Niektóre ujęcia bardzo wyraźnie akcentują istotność powiązań między podmiotami w klastrze w łańcuchu wartości. Zakładając, że jest to kluczowa cecha klasteringu, Piore (1990) określa klastrer jako sieć międzyorganizacyjnych relacji pomiędzy różnymi aktorami, takimi jak: klienci, dostawcy, organizacje wspierające czy instytucje lokalne. Gupta i Subramanian (2008) stwierdzają, że istotą klastra jest przenikanie i wspólne uczenie się przy wydatnej roli koordynatora wspieranego przez lokalne instytucje, a Rosenfeld (1997) dzieli zachodzące powiązania na *hard* i *soft*, przy czym te drugie – ułatwiające wzajemne uczenie się i dostęp do informacji – są szczególnie cenne.

W niniejszym opracowaniu uwaga autorów została skupiona na aspektach przestrzennych – lokalizacji podmiotów, a ta cecha, choć zawarta w klasycznej definicji, różnie jest obecnie akcentowana w literaturze przedmiotu. Według większości koncepcji klastrer opiera się na więzach komplementarności podmiotów skupionych blisko siebie, bowiem intensywność oddziaływania jest większa, jeśli firmy są skupione (np. według Gordona

i McCanna, 2000). Nawet najnowocześniejsze formy zdalnej komunikacji nie są w stanie dorównać bezpośrednim kontaktom (de Berranger i Meldrum, 2000). Istnieją jednak także inne opinie. Przykładowo zdaniem Martina i Sunleya (2003) nie należy przeceniać stopnia, z jakim sukces firmy i klastrów zależy od jego lokalizacji, a w opracowaniu Den Hertoga i Malthy (1999) nie ma w ogóle odniesienia do koncentracji przestrzennej. Mimo tych różnic w większości ujęć opisywane są te same składowe, co w definicji Portera (m.in. Rabelotti, 1995; Cooke, 2002). W ostatnich latach, ze względu na mnogość pojawiających się ujęć klasteringu, pojawiły się na rynku wydawniczym nowe opracowania, które podsumowują dotychczasowe badania nad koncepcją klastrów (m.in. Chapain i Sagot-Duvaurox, 2018). Wynika z nich, że kluczową rolę przy tworzeniu inicjatywy klastrowej odgrywają czynniki wewnętrzne, w tym powiązania między podmiotami, chęć do wspólnego działania i dzielenia się wiedzą i doświadczeniami.

Klasy powstają również wśród podmiotów reprezentujących działalności twórcze (*creative industries*). Są to działalności oparte na własności intelektualnej, mające swe korzenie w kulturze i nauce, posiadające potencjał do tworzenia nowych wartości i miejsc pracy (Department..., 2013). Klasy kreatywne tworzone są przede wszystkim przez różnorodne środowiska twórcze, w tym instytucje kultury, podmioty zajmujące się szeroko rozumianą działalnością artystyczną, jak również prywatne podmioty reprezentujące reklamę, działalność wydawniczą, filmową, muzyczną itd., których działalność może pobudzać również inne sektory gospodarki, np. przemysł tekstylny czy turystykę. W klasie kreatywnym mogą również pojawić się podmioty odpowiedzialne za komercjalizację, których zadaniem jest promocja wydarzeń lub produktów, dystrybucja czy organizacja, a także instytucje typu *venture capital*, uczestniczące w finansowaniu przedsięwzięć nowatorskich. Ma to istotne znaczenie ze względu na utrzymujący się średni i wysoki poziom ryzyka działalności twórczych (Banks et al., 2000, Gibson i Kong, 2005). W modelowym klasie kreatywnym spotykają się zatem różnorodne aktywności twórcze, tworząc nową konfigurację podmiotów, która docelowo może przyczynić się do przepływu wiedzy, redukuje niepewność przetrwania na rynku, zapewnia współpracę oraz przyczynia się do ukształtowania wyspecjalizowanego rynku pracy (De Propriis et al., 2009; Lazaretti et al., 2012; Hartley et al., 2013).

W opracowaniach dotyczących klastrów kreatywnych zwraca się również uwagę na relacje przestrzenne. Przykładem analizy dla całego obszaru państwa jest opracowanie Chapain i Comunian (2010), a dla obszaru Unii Europejskiej – opracowanie *Territorial observation...* (2011). Z kolei prace takich autorów jak: Banks i O'Connor (2017), Landry (2008), Pratt (2008), Heebels i Van Aalst (2010) to przykłady analiz dotyczących ośrodków miejskich. Boix et al. (2015) w swojej pracy zidentyfikowali 1784 klasy kreatywne w 16 krajach UE, z których 75% znajdowało się w obszarach metropolitalnych. Ponadto zaobserwowali, że klasy kreatywne mogą wręcz nakładać się na siebie, dzieląc wspólną przestrzeń, co jeszcze dodatkowo wzmacnia pozytywny wymiar synergii. Również Florida et al. (2015) na podstawie klastrów branży muzycznej opisali odejście od klastrów regionalnych w kierunku klastrów bardziej zwartych przestrzennie, zlokalizowanych w rozwiniętych ośrodkach miejskich. Obserwację tę poczynił już kilka lat wcześniej Evans (2009).

Klasy kreatywne w Polsce zostały opisane w literaturze przedmiotu w kilku aspektach. Przykładowo ich zróżnicowany poziom umiędzynarodowienia opisały w swojej pracy Jankowska i Götz (2017). Możliwości rozwoju klastrów tego typu w Polsce na tle Unii Europejskiej określiła Ratalewska (2016). Olko (2017) zajął się tematyką zarządzania w kla-

strach i sieciach kreatywnych. Natomiast przykładem artykułu poświęconego klastrom kreatywnym w skali Europy Środkowo-Wschodniej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) jest opracowanie Bialic-Davendry et al. (2016), które poświęcone jest kondycji i strategii funkcjonowania klastrow. Mając na uwadze cel główny niniejszej pracy szczególnie ważną staje się praca Szymańskiej i Środy-Murawskiej (2013). Autorki przeprowadziły analizę koncentracji przestrzennej podmiotów sektora kreatywnego w Polsce, wykorzystując przy tym współczynnik lokalizacji LQ i wyznaczając obszary, na których istnieją dogodne warunki do zakładania klastrow, a ich potencjał nie jest w pełni wykorzystany. Opisany materiał empiryczny (mimo że o nieco innym zakresie przedmiotowym) będzie stanowił bazę do porównań, co zostanie szerzej omówione w dalszej części opracowania.

Klasy kreatywne w Polsce

Do końca 2012 r. liczba wszystkich klastrow w Polsce rosła. Jednak w ostatnim okresie tendencja ta zmieniała się i liczba klastrow stopniowo zmniejsza się. Niektóre ulegają zawieszeniu. Inne po kilku latach decydują się zakończyć działalność. Najwięcej klastrow zidentyfikowano w sektorze IT, w energetyce, działalności budowlanej oraz w branży medycznej. Znacząca liczba klastrow działa również w sektorze metalowym, turystycznym oraz usług biznesowych (Podgórska, 2016). Większość klastrow to struktury, które rozpoczęły działalność korzystając z możliwości dofinansowania w ramach Programów Operacyjnych w latach 2007-2013. To właśnie w tym okresie polityka rozwoju oparta na klastrach (*cluster-based policy*) jako kluczowym warunkiem wzrostu konkurencyjności stała się bardzo popularna. Korzystano wówczas ze środków przeznaczonych na politykę klastrową np. w ramach działania 5.1. PO Innowacyjna Gospodarka czy 1.6 PO Wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług¹. Jednak po kilku latach okazało się, że oprócz klastrow naturalnych powstających w oparciu o istniejące zasoby powstały również klasy sztuczne, które niejednokrotnie po zakończeniu finansowania z budżetu unijnego zawiesiły działalność, nie wypracowując własnych, samodzielnych mechanizmów funkcjonowania. Ogólnie większość klastrow obecnie istniejących w Polsce to struktury młode, których krótki staż nie pozwala jeszcze na osiągnięcie oczekiwanych efektów. Relatywnie niewiele jest klastrow dojrzałych, rozwijających się i efektywnie działających. W takiej sytuacji w 2015 r. Ministerstwo Gospodarki podjęło decyzję o wyborze Krajowych Klastrow Kluczowych (KKK). Było to również związane z wdrażaniem założeń strategii Europa 2020 i postulowanej przez Komisję Europejską koncepcji inteligentnych specjalizacji (*smart specialisation*), która zakłada koncentrację wysiłków i zasobów na określonej liczbie priorytetów i specjalizacji gospodarczych. Klaster, który chce uzyskać status KKK, musi wykazać się przede wszystkim innowacyjnością i międzynarodowym łańcuchem wartości. Ponadto przy wyborze KKK pewne znaczenie ma również lokalizacja podmiotów w nich działających, w tym odległość od siedziby koordynatora klastra.

W Polsce klasy zawiązywane są m.in. pomiędzy podmiotami należącymi do działalności twórczych. Liczba klastrow tego typu określana była w literaturze przedmiotu (w zależności od daty inwentaryzacji i zakresu aktywności branż pod uwagę) na 17-18

¹ Szerzej motywy zakładania klastrow w Polsce autorka omówiła w pracy z 2019 r. (Namyślak, 2019a).

(np. Bialic-Davendra et al., 2016; Namyślak, 2019a), a nawet na 44 (Olko, 2017). W tym ostatnim przypadku autor połączył w jeden zbiór klastry z zakresu *creative industries* oraz *knowledge intensive sector*, co nawiązywało do m.in. koncepcji klasy kreatywnej Floridy (2002), jak również włączył do badania producentów mebli. Należy również dodać, że część z klastrów kreatywnych działa na styku różnych rodzajów działalności, np. działań twórczych i turystyki lub działań twórczych i poligrafii.

Klastry kreatywne w Polsce to przeważnie struktury młode o charakterze koncentrycznym (według podziału Markusen, 1996), złożone z różnej liczby podmiotów (od 4 do 66)². Klastry tego typu powstają w miastach i gminach różnej wielkości (co nie jest zgodne z tendencją obserwowaną w wielu krajach Europy). Żaden z nich nie należy do Krajowych Klastrów Kluczowych. Co ważne, nie wszystkie klastry kreatywne spełniają wymogi opisane w pracach Portera (m.in. 1998, 2000), jak i w definicji Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (Hołub-Iwan i Wielec, 2014). Według Namyślak (2019b) tylko jeden z czterech warunków – otwartość powiązań pomiędzy podmiotami – został spełniony przez wszystkie badane klastry. Pozostałe zasady, czyli działanie w oparciu o wspólną strategię rozwoju, koncentracja przestrzenna podmiotów tworzących klaster, a przede wszystkim umiejętność współpracy na zasadach kooperacji, okazały się już bardziej problematyczne.

Rozmieszczenie podmiotów z zakresu działalności twórczych a lokalizacja klastrów kreatywnych w Polsce

Cel i metodologia badań

Celem głównym analizy było zestawienie wartości wskaźnika *LQ* określającego poziom koncentracji podmiotów z zakresu działalności twórczych z lokalizacją obecnie funkcjonujących klastrów kreatywnych w Polsce. Autorzy dążyli bowiem do odpowiedzi na kluczowe w tym opracowaniu pytanie: czy istnieje zależność między potencjałem klastrowania wśród aktywności twórczych a liczbą zakładanych klastrów bazujących na działalnościach tego rodzaju. Zakładano wstępnie, że może być to przykład korelacji o charakterze dodatnim i umiarkowanej sile, która ukaże współzależność między istniejącym potencjałem jednego z elementów gospodarki narodowej a jego wykorzystaniem.

W pierwszym etapie badania autorzy pozyskali z bazy REGON Głównego Urzędu Statystycznego dane dotyczące liczby podmiotów należących do działalności twórczych (*creative industries*). Za działalności twórcze – zgodnie z definicją Departamentu Mediów, Kultury i Sportu w Wielkiej Brytanii – uznano działalności oparte na własności intelektualnej, mające swe korzenie w kulturze i nauce (Classifying and measuring..., 2013). Zgodnie z tym ujęciem do działalności twórczych zalicza się: reklamę, wydawnictwo, fotografię, architekturę, radio, telewizję, film, wideo, muzykę, wzornictwo, projektowanie (m.in. wnętrz, form przemysłowych, multimediiów, mody), działalność artystyczną, rzemiosło artystyczne, tworzenie oprogramowania i gier komputerowych oraz działalność muzeów, galerii i bibliotek. Następnie tak zdefiniowaną listę aktywności przełożono na Polską Klasyfikację Działalności (Rozporządzenie..., 2007). Wyłoniono w ten sposób dziesięć klas/podklas z trzech sekcji gospodarki, które stały się przedmiotem niniejszego opracowania.

² Na potrzeby niniejszej pracy autorzy dokonali drugiej (po rocznej przerwie) inwentaryzacji klastrów kreatywnych w Polsce. Przeprowadzone wywiady z koordynatorami klastrów pozwoliły zaktualizować liczbę podmiotów w klastrach.

Są to kolejno: działalność wydawnicza (J.58), działalność filmowa i muzyczna (J.59), radio i telewizja (J.60), oprogramowanie (J.62.01), architektura (M.71.11), reklama (M.73.1), projektowanie (M.74.1), fotografia (M.74.2), działalność artystyczna (R.90), kultura i dziedzictwo (R.91).

W celu określenia poziomu koncentracji analizowanych podmiotów reprezentujących działalności twórcze obliczono wartości wskaźnika lokalizacji (*Location Quotient, LQ*). Obliczenia wykonano dla 3115 jednostek terytorialnych, na które składają się gminy miejskie, gminy wiejskie oraz gminy miejsko-wiejskie, które podzielono na obszary miejskie i wiejskie. Taki podział umożliwił przede wszystkim przeprowadzenie analizy oddzielnie dla miast i obszarów wiejskich.

Wskaźnik *LQ* jest ilorazem ukazującym relację między udziałem badanego sektora (w tym przypadku działalności twórczych) w gospodarce lokalnej a jego udziałem w gospodarce narodowej. Wskaźnik ten pozwala określić zwiększoną koncentrację przestrzenną podmiotów, co może prowadzić do zidentyfikowania istniejącego potencjału, w tym klastrów utajonych. Nie zapewnia jednak wglądu w strukturę klastrów i w mechanizmy funkcjonowania. Do jego obliczenia potrzebne są cztery zmienne:

$$LQ = \frac{X_k / X}{Y_k / Y}$$

gdzie:

X_k – liczba podmiotów reprezentujących działalności twórcze (k) w gminie;

X – liczba wszystkich podmiotów gospodarczych w gminie;

Y_k – liczba podmiotów reprezentujących działalności twórcze (k) w Polsce;

Y – liczba wszystkich podmiotów gospodarczych w Polsce.

Mianownik (Y_k/Y) dla wszystkich gmin w tym badaniu jest stały i wynosi 0,0581. Jest to bowiem iloraz liczby podmiotów reprezentujących działalności twórcze (k) w Polsce, a ta na koniec września 2019 r. wynosiła 261 582, oraz liczby wszystkich podmiotów gospodarczych w Polsce, która w tym samym czasie wynosiła 4 505 001. Wyniki świadczące o specjalizacji gospodarczej gminy i rysującym się potencjale w zakresie klasterningu powinny przekraczać przynajmniej $LQ > 1,25$ (choć bardziej pożądane byłyby wartości powyżej $LQ > 1,5$). Przykładowo Capone red. (2015), pisząc o klastrach turystycznych, Crawley et al. (2012), charakteryzując klastry w Wielkiej Brytanii czy Bergman i Feser (1999), wyłaniając regionalne klastry przemysłowe, przyjęli $LQ > 1,25$ jako wartość progową. I ta wartość przyjmowana jest najczęściej.

Wszystkie etapy postępowania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem interaktywnej eksploracji danych oraz wsparte opracowaniami kartograficznymi.

Wyniki badań

Wskaźnik lokalizacji *LQ* jest miarą stosowaną w pracach bazujących na analizach przestrzennych. Najczęściej autorzy przyjmują wartość $LQ=1$ jako wartość progową, poniżej której zjawisko cechuje niedobór w relacji do obszaru referencyjnego, a powyżej – nadmiar (np. Stryjakiewicz, 1988, 1999). W niniejszym przypadku znacząco dominuje wariant pierwszy – wskaźnik dla aż 2931 (94%) badanych jednostek osiągnął wartość mniejszą od jeden (minimalna wartość wyniosła 0,048). Oznacza to, że istnieje potencjalny niedobór działalności twórczych, który może powodować konieczność dostarczenia z zewnątrz produktów czy usług z tego zakresu. Z kolei wartości wskaźnika lokalizacji większe niż je-

den świadczą o większym udziale *creative industries* w danej gminie niż na obszarze całego kraju. Jeśli założymy teoretycznie, że istnieje podobna produktywność i jednorodna konsumpcja we wszystkich jednostkach, to $LQ > 1$ sugeruje powstanie lokalnej nadwyżki dóbr i usług ponad popyt lokalny, która powinna być sprzedana na zewnątrz i co może w konsekwencji prowadzić do wykreowania endogenicznych potencjałów i wzrostu konkurencyjności jednostki. Tak idealna sytuacja, istniejąca właściwie tylko teoretycznie (ze względu na np. zróżnicowany poziom zamożności mieszkańców), cechuje 184 badane jednostki, czyli 6% ogółu.

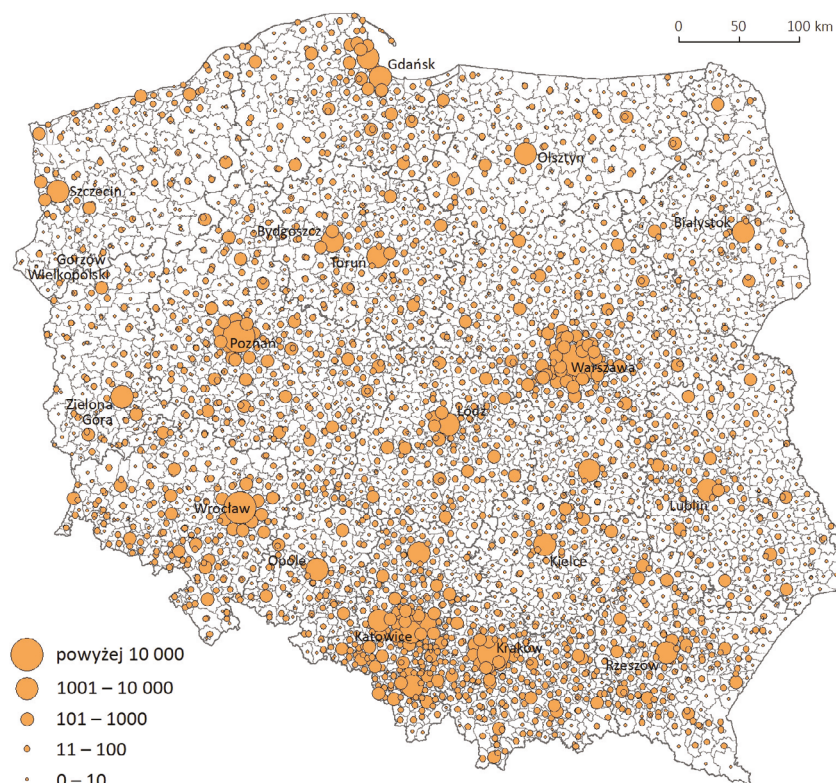
Z punktu widzenia badań nad klasteringiem liczą się jednak wartości jeszcze większe, przynajmniej $LQ > 1,25$. Świadczą one o lokalnej specjalizacji i dają podstawy do wnioskowania o możliwości istnienia klastrów (rozpoznanych i nierozpoznanych). Taka sytuacja zaistniała w przypadku 58 (1,9%) badanych jednostek, a 18 z nich (0,6%) osiągnęło najwyższe w tym badaniu wartości z przedziału 1,5-1,88. Osiągnięcie wartości $LQ > 1,25$ było równoznaczne z udziałem podmiotów z zakresu działalności twórczych w wysokości przynajmniej 7,3% względem ogółu podmiotów w gminie bądź mieście. Okazuje się, że był to w realiach polskich poziom trudny do przekroczenia. W przypadku $LQ > 1,5$ wartością progową było 8,7%. Tę skalę wartości udało się osiągnąć jedynie 18 jednostkom: 11 z województwa mazowieckiego (miasto stołeczne Warszawa, część miejska gmin Halinów i Wyśmierzyce, część wiejska gmin Brwinów, Łomianki i Piaseczno oraz gminy: Izabelin, Jabłonna, Michałowice, Milanówek i Podkowa Leśna), 2 z dolnośląskiego (Wrocław i część miejska gminy Siechnice), 2 z małopolskiego (Kraków i Zielonki), 1 z wielkopolskiego (Poznań), 1 z podkarpackiego (część miejska gminy Boguchwała) i 1 z podlaskiego (Czarna Białostocka).

Rozmieszczenie podmiotów twórczych w Polsce jest nierównomierne i ściśle związane z rozmieszczeniem ludności (ryc. 1). Można zauważyć ich koncentrację wokół największych aglomeracji: Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Poznania, Łodzi oraz aglomeracji trójmiejskiej. Szczególnym obszarem jest silnie zurbanizowane województwo śląskie, gdzie podmioty twórcze koncentrują się przede wszystkim na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Aglomeracji oraz aglomeracji rybnickiej i bielskiej.

Obszarami o równomiernym (w przybliżeniu) rozmieszczeniu podmiotów twórczych są województwa: dolnośląskie, wielkopolskie, małopolskie i podkarpackie. W wymienionych czterech województwach regularnie występują jednostki liczące od 101 do 1000 podmiotów twórczych, które odpowiadają ośrodkom miejskim o znaczeniu regionalnym. Pomędzy nimi w większym lub mniejszym zagęszczeniu występują jednostki o mniejszej liczebności podmiotów twórczych. Większe zagęszczenie odpowiada większej gęstości ludności wiejskiej w województwie małopolskim i podkarpackim.

Na pozostałym obszarze kraju również można zauważyć prawidłowość występowania większej liczby podmiotów twórczych w ośrodkach miejskich wyższej rangi, które jednak są mniej liczne i bardziej rozproszone. Poza nimi w badanych jednostkach odniesienia liczba podmiotów twórczych rzadko przekracza 100. Szczególnie jest to widoczne w województwach północnych i wschodnich.

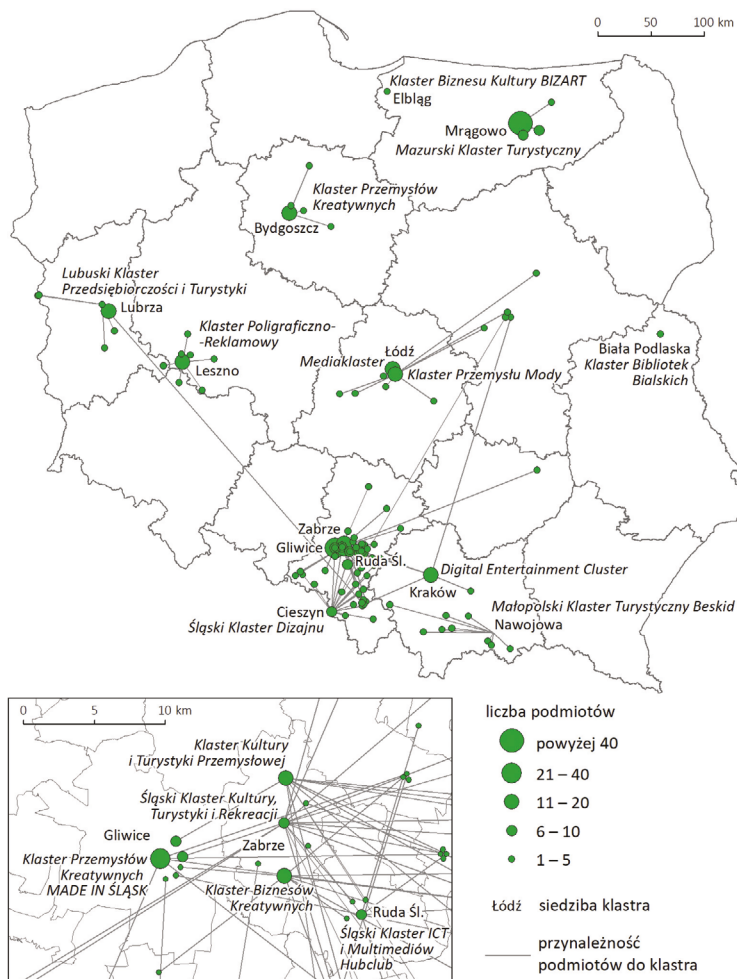
Rozmieszczenie klastrów oraz tworzących je podmiotów przedstawiono na rycinie 2. Liczba podmiotów odnosi się do miejscowości, w których się znajdują. Porównując tę mapę z ryciną 1 można zauważyć dużą rozbieżność między rozmieszczeniem klastrów a rozmieszczeniem podmiotów twórczych. W zasadzie jedyną prawidłowością jest wystąpienie największej liczby klastrów na obszarze województwa śląskiego i częściowo mało-

Ryc. 1. Liczba podmiotów twórczych w 2019 r. w badanych jednostkach odniesienia
Numbers of creative entities in the studied administrative units as of 2019
 Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2019).

polskiego, które tworzą największe skupisko podmiotów twórczych w Polsce. Pozostałe klastry są rozmieszczone dość przypadkowo. Z jednej strony struktury klastrowe istnieją w aglomeracjach łódzkiej i bydgosko-toruńskiej, stanowiących także skupisko podmiotów twórczych. Z drugiej strony zaskakuje całkowity ich brak w innych dużych aglomeracjach, poza województwem śląskim i Krakowem. Klastry istnieją natomiast w Lubrzy, Nawojowej czy Mrągowie, które nie wyróżniają się szczególnie na mapie rozmieszczenia podmiotów twórczych (ryc. 1).

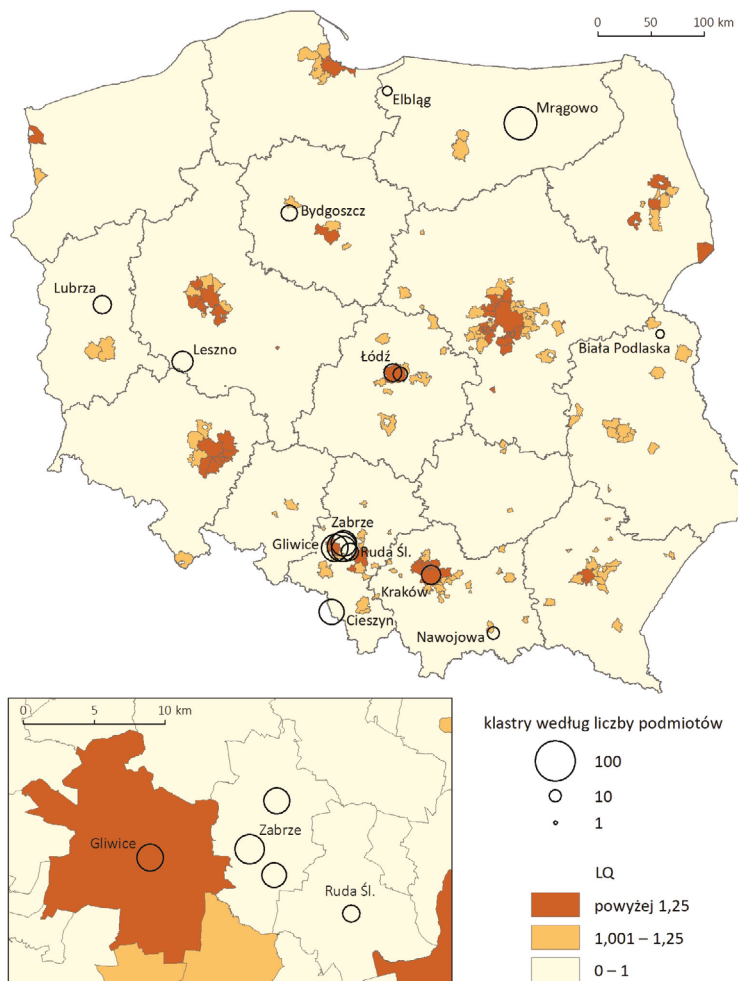
Zgodnie z przytoczonymi wyżej koncepcjami struktur klastrowych, również w wypadku klastrow kreatywnych w Polsce zauważalna jest tendencja skupiania się tworzących je podmiotów twórczych wokół ich siedzib. Spośród 434 podmiotów tworzących klastry 412, czyli niemal 95%, znajduje się w odległości poniżej 50 km w linii prostej od siedziby klastra. Ponadto prawie połowa z nich (204) znajduje się w tej samej miejscowości, co siedziba klastra. Do wyjątków należą sytuacje, gdy odległość między podmiotem i siedzibą klastra przekracza 100 km (dotyczy to 9 podmiotów). Tak jest w wypadku Warszawy, w której znajduje się łącznie sześć podmiotów z trzech różnych klastrow, mających swoje siedziby w odległych miastach: Łodzi – 120 km, Krakowie – 250 km (3 podmioty) i Cieszynie –

Ryc. 2. Rozmieszczenie klastrów i tworzących je podmiotów
The distribution of clusters and the entities forming them
 Opracowanie własne.

320 km (2 podmioty). Z kolei w Bielsku-Białej wśród podmiotów z pięciu różnych klastrów jest jeden tworzący Lubuski Klaster Przedsiębiorczości i Turystyki. Odległość między nim a siedzibą klastra w Lubrzy wynosi ponad 370 km i jest najwyższą zanotowaną wartością. Generalnie odsetek lokalnych podmiotów zrzeszonych w badanych strukturach był bardzo zróżnicowany i wynosił od 10 do 100%.

Głównym celem opracowania było określenie zależności między wielkością wskaźnika lokalizacji LQ , pozwalającego określić potencjał klastrowania wśród aktywności twórczych, a rozmieszczeniem i wielkością klastrów kreatywnych. Rycina 3 wyraźnie ukazuje, że zależność ta nie występuje. Znamienne jest, że dwa największe klastry działają w dwóch diametralnie różnych regionach. Największy, liczący 66 podmiotów Mazurski Klaster Turystyczny, działa w Mrągowie i okolicach, czyli na obszarze o niskim potencjale. Podobnie

Ryc. 3. Położenie i liczebność klastrów na tle wskaźnika lokalizacji działalności twórczych (LQ)
Locations and sizes of clusters in comparison with location quotient LQ
 Opracowanie własne na podstawie danych GUS (2019).

jest z klastrami w Lesznie i Lubrzy. Drugi co do wielkości w Polsce Śląski Klaster Kultury, Turystyki i Rekreacji, liczący 53 podmioty, ma swoją siedzibę w Zabrzu i skupia działalność w województwie śląskim, będącym obszarem koncentracji działalności twórczej.

Za potwierdzeniem tezy o związku LQ z lokalizacją klastrów przemawiają klastry w aglomeracji łódzkiej (dwa średniej wielkości), bydgosko-toruńskiej, krakowskiej i w województwie śląskim. Na tym ostatnim obszarze gminy o wyższych wartości $LQ > 1$ nie tworzą zwartego terytorium, ale są rozmieszczone w miarę równomiernie. W tym regionie istnieje największa koncentracja klastrów twórczych ($n=7$), które należą do największych w Polsce. Na brak związków między LQ a lokalizacją klastrów kreatywnych wskazuje z kolei brak klastrów na obszarach o największej koncentracji działalności twórczej, którymi

są aglomeracje: warszawska, wrocławska, poznańska, trójmiejska, białostocka, rzeszowska i w mniejszym stopniu lubelska.

Dyskusja

Wymienione wyżej przykłady klastrów pokazują, że $LQ > 1,25$ jest najczęściej uważana za wartość progową. Jednak interpretacja ta nie ma charakteru aksjomatu. W zależności od natężenia analizowanego zjawiska autorzy przyjmują różny poziom wartości granicznej (Micek, 2008). Przykładowo, Majewska (2014), analizując klastry turystyczne w Polsce i Niemczech, czy autorzy raportu dotyczącego kształtowania inicjatyw klastrowych w województwie mazowieckim (Badanie..., 2013) przyjęli $LQ > 2$ za wartość graniczną, z kolei Malmberg i Maskell (2002) – $LQ > 3$. Wyjątkowo wysokie wartości LQ (4,5-5,3) zaproponowali w swojej pracy Yuxianga et al. (2011), pisząc o klastrach przemysłowych w Qingdao (w tym o przychodach i zatrudnieniu).

Wymienione przykłady skłaniają autorów do refleksji, że stopień koncentracji podmiotów z zakresu działalności twórczych na poziomie LAU2 w Polsce w porównaniu z przykładami innych działalności gospodarczych czy innych krajów ogólnie nie jest wysoki. W przeprowadzonym badaniu najwyższą wyróżnioną klasę stanowiły gminy o $LQ > 1,25$ (maksimum wyniosło 1,882), co objęło zaledwie 1,9% ogółu jednostek. Według niektórych źródeł (np. Brodzicki i Szultka, 2002; Badanie..., 2013) daje to jedynie podstawę do rozważań na temat specjalizacji gospodarczej. Natomiast o potencjale do klastrowania świadczyłyby dopiero wartości $LQ > 2$, a takie w badaniu nie wystąpiły.

Autorzy postanowili również odnieść wynikające z badań wnioski do wyników uzyskanych przez Szymańską i Środę-Murawską (2013), które powstały w oparciu o dane REGON z 2010 r., czyli prawie 10 lat wcześniej. Co istotne, w obu badaniach zakres przedmiotowy nieco się różnił. Przykładowo w pracy autorek z 2013 r. nie była brana pod uwagę klasa R91 – kultura i dziedzictwo. Mówienie zatem o dynamice wzrostu wskaźnika lokalizacji w tym przypadku obarczone byłoby błędem. Można jednak ostrożnie wnioskować w kwestii podobieństwa uzyskanych obrazów. Wydaje się, że nastąpiło przesunięcie liczby podmiotów pomiędzy klasami. W klasie najniższej $LQ < 1$ zmniejszyła się liczba gmin, a w przedziałach $LQ > 1$ liczba ta zwiększyła się z 44 w 2010 r. do 184 w 2019 r. Uwzględniając nieco inny zakres przedmiotowy obu badań można stwierdzić, że zachodzi, choć niezbyt szybko, proces wzrostu liczby podmiotów z zakresu działalności twórczych. Biorąc pod uwagę rosnące znaczenie kultury w gospodarce lokalnej (jak i narodowej), stosowane formy wsparcia działalności twórczej czy aktywizację organizacji pozarządowych wydaje się to prawdopodobne.

Dokonując porównania zróżnicowania przestrzennego wskaźnika lokalizacji LQ z wynikami opublikowanymi w pracy Szymańskiej i Środy-Murawskiej (2013) można stwierdzić, że największe obszary o wyższych wartościach LQ są zlokalizowane wokół głównych ośrodków miejskich w Polsce. Szczegółowa analiza pozwala zidentyfikować aglomeracje, gdzie znacząco zwiększyła się liczba jednostek terytorialnych o $LQ > 1,25$. Są to przede wszystkim okolice Wrocławia, Poznania, ale też Białegostoku i w mniejszym stopniu Łodzi i Torunia. Wzrost wartości $LQ > 1$ można zaobserwować w badanych jednostkach w aglomeracji rzeszowskiej i krakowskiej oraz lubelskiej i gdańskiej, gdzie jednocześnie nastąpił spadek wartości LQ dla Lublina i Gdyni z ponad 1,25 do klasy 1-1,25. Bez

większych zmian pozostała sytuacja w okolicach Warszawy, Zielonej Góry i w województwie śląskim. Z kolei istotne spadki wartości LQ do wartości poniżej 1 można zaobserwować wokół Szczecina, Olsztyna, Gorzowa Wielkopolskiego i szczególnie Opola, które w badaniach z 2010 r. należało do obszarów o wyższej koncentracji podmiotów twórczych. Na pozostałych obszarach widoczne jest zmniejszenie liczby gmin o wartości $LQ > 1$. Wyjątek stanowi województwo małopolskie i podkarpackie, gdzie sytuacja nie uległa większym zmianom (poza wspomnianymi wyżej aglomeracjami) oraz województwo lubelskie i łódzkie, gdzie przybyło tego typu jednostek.

Porównując najwyższe wartości LQ w 2010 i w 2019 r. można zauważyć, że trzy pierwsze miejsca (w obu badaniach $LQ > 1,7$) zajmują te same jednostki z aglomeracji stołecznej: obszar wiejski gminy Piaseczno (przesunięcie z miejsca drugiego na pierwsze wraz ze wzrostem LQ z przedziału 1,71-1,8 do wartości 1,88) oraz Warszawa i Podkowa Leśna, w których wartość LQ nie uległa większej zmianie. Dalsze miejsca w 2010 r. o LQ z zakresu 1,61-1,7 zajmowały trzy największe, poza stolicą, miasta Polski: Kraków, Poznań i Wrocław oraz Rzeszów i Łomianki (miasto). W 2019 r. jednostek takich było osiem, ale bez Poznania, w którym wartość LQ spadła do poziomu 1,58, i Rzeszowa, gdzie spadła do 1,46. Sześć nowych jednostek w tym przedziale znajduje się przede wszystkim w aglomeracji warszawskiej, przy czym część miejską gminy Łomianki zastąpiła część wiejska.

W tym miejscu można postawić ważne w tym opracowaniu pytanie: co wpłynęło na zakładanie struktur klastrowych w obrębie działalności twórczych w Polsce, jeśli nie istniejący potencjał w zakresie liczebności podmiotów? Z innych badań autorów (np. Namyślak, 2019a) wynikało, że czynnikiem, który miał wpływ na zakładanie klastrów kreatywnych, była m.in. współpraca między znanymi sobie wzajemnie podmiotami zlokalizowanymi blisko siebie. Ten wniosek zainspirował autorów do zbadania zależności między rozmieszczeniem podmiotów kreatywnych i klastrów kreatywnych – co stanowi *leitmotiv* tego opracowania. Jednak powyżej przedstawione wyniki pokazują, że zależność jest w tym przypadku bardzo słaba. A zatem to inne czynniki odgrywają decydującą rolę przy tworzeniu struktur klastrowych. W omawianych przypadkach były to prawdopodobnie aktywność koordynatora klastra (samorządowca, przedsiębiorcy, rzadziej naukowca) i jego talent do sprawnego zarządzania oraz do pozyskiwania nowych członków w inicjatywie klastrowej, jak również zainteresowanie ze strony instytucji lokalnych, zarówno tych wspomagających działalność gospodarczą (np. izby rzemieślnicze), jak i instytucji administracji samorządowej (m.in. jednostek związanych z obsługą przedsiębiorców). Generalnie klastry kreatywne wymagają więcej działań ze strony władzy lokalnej i rozbudowanej funkcji koordynatora, zwłaszcza w zakresie działań na rzecz przepływu wiedzy oraz komercjalizacji produktów kultury i nauki. Natomiast koncentracja podmiotów w przestrzeni nie ma, jak się okazuje, większego znaczenia.

Wnioski

Opisywane w tej pracy działalności twórcze cechuje zarówno wysoki pierwiastek kreatywności, jak i mała podatność na osiągnięcia wysokiej techniki oraz skłonność do zawierania mniej sformalizowanej kooperacji. Taki zestaw cech nie występuje zbyt często. W rezultacie uwarunkowania tworzenia i funkcjonowania klastrów w zakresie aktywności twórczych są również nietypowe. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z ideą struktury kla-

stowe są elementem wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw, a właśnie działalności twórcze, jak mało który segment w gospodarce, wyróżniają się bardzo wysokim udziałem najmniejszych podmiotów na rynku.

Autorzy dążyli do znalezienia odpowiedzi na kluczowe w tym opracowaniu pytanie: czy istnieje zależność między potencjałem klastrowania wśród aktywności twórczych a liczbą zakładanych klastrów bazujących na działalnościach tego rodzaju. Chcąc znaleźć odpowiedź na to pytanie autorzy przeprowadzili dwie analizy cząstkowe. Pierwsza z nich doprowadziła do wniosku, że zaledwie 1,9% gmin w Polsce ma (zgodnie z interpretacją wartości wskaźnika lokalizacji *LQ*) warunki do tworzenia specjalizacji twórczej, w tym do tworzenia klastrów kreatywnych (jeśli przyjmiemy bardziej rygorystyczny próg wymagań to udział ten zmniejsza się do 0,6%). W grupie tej zwraca uwagę dominacja gmin z województwa mazowieckiego. Generalnie rozmieszczenie podmiotów twórczych w Polsce jest nierównomierne, choć nawiązujące do rozmieszczenia ludności. Zaobserwowano wyraźną koncentrację badanych podmiotów w otoczeniu aglomeracji Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Poznania, Łodzi, Trójmiasta oraz na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Aglomeracji oraz aglomeracji rybnickiej i bielskiej.

Drugi uzyskany obraz dotyczył rozmieszczenia klastrów kreatywnych. W 2018 r. autorzy przeprowadzili szczegółowe badania dotyczące klastrów kreatywnych w Polsce. Na potrzeby artykułu przeprowadzono ponowną inwentaryzację. Okazało się, że klastrów kreatywnych w Polsce jest nadal 17. Jednak liczą one obecnie nieco mniej podmiotów – od 4 do 66³. Szczegółowa analiza wykazała, że rozmieszczenie badanych klastrów jest bardzo nierównomierne, z wyraźnie zaakcentowaną aktywnością województwa śląskiego i częściowo małopolskiego. W pozostałych województwach zlokalizowane są maksymalnie dwa klastry kreatywne.

Następnie zestawiono uzyskane dwa obrazy (ryc. 2 i 3). Zakładano, że porównanie to, będące zestawieniem potencjału do tworzenia struktur klastrowych z realnie istniejącymi klastrami okaże się korelacją o charakterze dodatnim i umiarkowanej sile. Jednak takiego wyniku nie uzyskano. Współczynnik korelacji między liczbą wszystkich badanych podmiotów w gminach a liczbą podmiotów wchodzących w skład klastra wyniósł $R=0,16$. Podobny rezultat osiągnięto badając korelację między współczynnikiem *LQ* a liczbą podmiotów tworzących klastery: $R=0,26$. Zatem tworzące się w Polsce klastry kreatywne nie powstają tam, gdzie są do tego najlepsze warunki w zakresie liczebności potencjalnych podmiotów członkowskich.

Trudno powiedzieć, jak będzie kształtować się pozycja klastrów kreatywnych, jak i wszystkich klastrów w Polsce. W dalszym ciągu bowiem spora część klastrów liczy na możliwość uzyskania funduszy zewnętrznych. Dużo zatem zależy od decyzji Komisji Europejskiej i jej postanowień dotyczących struktury budżetu na lata 2021-2027. Obecna perspektywa nie jest dla struktur klastrowych korzystna, co wyraźnie przełożyło się na słabnącą rolę tego typu form kooperacji na polskim rynku. Oczywiście nie jest to prawidłowość dotycząca wszystkich klastrów. Niemniej jednak uzależnienie od dotacji zewnętrznych i brak wykształcenia własnych mechanizmów pozwalających nieprzerwanie działać na rynku jest istotnym problemem (niektórych) struktur klastrowych w Polsce. Jest

³ Zespół ds. Polityki Klastrowej działający przy Ministerstwie Przedsiębiorczości i Technologii zamierza wprowadzić liczbę 15 podmiotów członkowskich jako warunek konieczny do spełnienia dla klastrów załączkowych. Propozycja ta została zawarta w dokumencie „Raport podsumowujący działanie Grupy Roboczej ds. Polityki Klastrowej oraz wskazujący kierunki rozwoju polityki klastrowej w Polsce po 2020 roku”.

to o tyle ważne, że w zależności od rozwoju wydarzeń można wyznaczyć kilka kierunków dalszych badań w tym zakresie. Jeśli klastery jako forma współpracy między podmiotami będzie dalej funkcjonować, to wówczas będzie można wyznaczyć model efektywnego klastra kreatywnego w Polsce lub ocenić jego możliwe efekty gospodarcze w skali regionu. Jeśli zaś ich pozycja będzie nadal słabnąć, możliwości badawcze zostaną ograniczone. Dla porównania w przyszłości autorzy chcieliby przygotować opracowanie dotyczące charakterystyki i ścieżek rozwoju prężnie działających klastrów kreatywnych z innych krajów Unii Europejskiej, aby móc bliżej przyjrzeć się determinantom, które zdecydowały o ich pozycji na rynku.

Piśmiennictwo

- Badanie w zakresie wpływu inicjatyw klastrowych z województwa mazowieckiego na kształtowanie inteligentnej specjalizacji regionu. Raport końcowy. (2013). Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego.
- Banks, M., Lovatt, A., O'Connor, J., & Raffo, C. (2000). Risk and trust in the cultural industries. *Geoforum*, 31(4), 453-464. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(00\)00008-7](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(00)00008-7)
- Banks, M., & O'Connor, J. (2017). Inside the whale (and how to get out of there): Moving on from two decades of creative industries research. *European Journal of Cultural Studies*, 20(6), 637-654. <https://doi.org/10.1177/1367549417733002>
- Bergman, E.M., & Feser, E.J. (1999). *Industrial and regional clusters: concepts and comparative applications*. Morgantown: Regional Research Institute, West Virginia University.
- De Berranger, P., & Meldrum, M.C.R. (2000). The development of intelligent local clusters to increase global competitiveness and local cohesion: the case of small businesses in the creative industries. *Urban Studies*, 37(10), 1827-1835. <https://doi.org/10.1080/00420980020080441>
- Bialic-Davendra, M., Bednár, P., Danko, L., & Matošková, J. (2016). Creative clusters in Visegrad Countries: factors conditioning cluster establishment and development. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 32, 33-47. <https://doi.org/10.1515/bog-2016-0013>
- Boix, R., Hervás-Oliver, J.L., & De Miquel-Molina, B. (2015). Micro-geographies of creative industries clusters in Europe: from hot-spots to assemblages. *Papers in Regional Science*, 94(4), 753-772. <https://doi.org/10.1111/pirs.12094>
- Brodzicki, T., & Szultka, S. (2002). Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw. *Organizacja i Kierowanie*, 110(4), 45-59.
- Capone, F. (red.). (2015). *Tourist clusters, destinations and competitiveness: theoretical issues and empirical evidences*. London and New York: Routledge.
- Chapain, C., & Comunian, R. (2010). Enabling and inhibiting the creative economy: the role of the local and regional dimensions in England. *Regional Studies*, 44(6), 717-734. <https://doi.org/10.1080/00343400903107728>
- Chapain, C., & Sagot-Duvaurox, D. (2018). Cultural and creative clusters – a systematic literature review and a renewed research agenda. *Urban Research and Practice*, 13(3), 300-329. <https://doi.org/10.1080/17535069.2018.1545141>
- Classifying and measuring the creative industries. (2013). Pobrane z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/203296/Classifying_and_Measuring_the_Creative_Industries_Consultation_Paper_April_2013-final.pdf (20.04.2019).

- Cooke, P. (2002). *Knowledge economics. Clusters. Learning and cooperative advantage*. London: Routledge.
- Crawley, A., Beynon, M., & Munday, M. (2012). Making location quotients more relevant as a policy aid in regional spatial analysis. *Urban Studies*, 50(9), 1854-1869.
<https://doi.org/10.1177/0042098012466601>
- Czakon, W. (2013). Kierunki badań nad strategią kooperacji. *Przedsiębiorczość i zarządzanie*, 14(3/1), 7-15.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Florida, R., Mellander, C., & Stolarick, K. (2010). Music scenes to music clusters: the economic geography of music in the US, 1970-2000. *Environment and Planning A*, 42(4), 785-804.
<https://doi.org/10.1068/a4253>
- Gibson, C., & Kong, L. (2005). Cultural economy: a critical review. *Human Geography*, 29, 541-561.
<https://doi.org/10.1191/0309132505ph567oa>
- Gordon, I.R., & McCann, R. (2000). Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks? *Urban Studies*, 37(3), 513-532. <https://doi.org/10.1080/0042098002096>
- Gupta, V., & Subramanian, R. (2008). Seven perspectives on regional clusters and the case of Grand Rapids Office Furniture City. *International Business Review*, 17(4), 371-384.
- Hartley, J., Pottis, J., Cunningham, S., Flew, T., Keane, M., & Banks, J. (2013). *Key concepts in creative industries*. London: SAGE Publications.
- Heebels, B., & van Aalst, I. (2010). Creative clusters in Berlin: entrepreneurship and the quality of place in Prenzlauer Berg and Kreuzberg. *Geografiska Annaler, Series B – Human Geography*, 92, 347-363. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2010.00357.x>
- Den Hertog, P., & Maltha, S. (1999). The emerging information and communication cluster in the Netherlands. W: *OECD proceedings. Boosting innovation: the cluster approach* (s. 193-218). Paris: OECD.
- Hołub-Iwan, J., & Wielec, Ł. (2014). *Opracowanie systemu wyboru Krajowych Klastrów Kluczowych (Development of the selection system of Key National Clusters)*. Warszawa: PARP.
- Jankowska, B., & Götz, M. (2017). Internalization intensity of clusters and their impact on firm internalization: the case of Poland. *European Planning Studies*, 25(6), 958-977.
<https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1296111>
- Klimas, P., & Czakon, W. (2012). Teleologiczne uwarunkowania kooperacji. W: F. Sitkiewicz (red.), *Wybrane problemy kooperacji w rozwoju współczesnych organizacji* (s. 25-37). Łódź: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.
- Landry, C. (2000). *The creative city: a toolkit for urban innovators*. London: Earthscan Publishing.
- Lazaretti, L., Capone, F., & Boix, R. (2012). Reasons for clustering of creative industries in Italy and Spain. *European Planning Studies*, 20(8), 1243-1262. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.680585>
- Majewska, J. (2014). Zjawisko koncentracji przestrzennej podmiotów gospodarczych sektora turystyki – przykład Polski i Niemiec. W: B. Krakowiak, J. Latosińska (red.), *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość turystyki. Warsztaty z Geografii Turyzmu, tom 5* (s. 225-238). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/7969-262-0.15>
- Malmberg, A., & Maskell, P. (2002). The elusive concept of localization economies: Towards a knowledge-based theory of spatial clustering. *Environment and Planning A*, 34(3), 429-449.
<https://doi.org/10.1068/a3457>
- Markusen, A. (1996). Sticky places in slippery space: a typology of industrial districts. *Economic Geography*, 72, 293-313.

- Martin, R., & Sunley, P. (2003). Deconstructing clusters: chaotic concept or policy panacea? *Journal of Economic Geography*, 3(1), 5-35. <https://doi.org/10.1093/jeg/3.1.5>
- Micek, G. (2008). Grona przedsiębiorczości jako przedmiot analizy oraz instrument rozwoju lokalnego i regionalnego w warunkach polskich. *Przegląd Geograficzny*, 80(4), 541-558.
- Namyślak, B. (2019a). Klastry w sektorze kreatywnym w Polsce. *Studia Regionalne i Lokalne*, 78(4), 95-114. <https://doi.org/10.7366/1509499547805>
- Namyślak, B. (2019b). Creative clusters in Poland and theoretical cluster structures – similarities and differences. *Studia Miejskie*, 78(2), 95-114. <https://doi.org/10.25167/sm.960>
- Olko, S. (2017). *Zarządzanie wiedzą w klastrach i sieciach w przemyśle kreatywnych*. Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.
- Piore, M.J. (1990). Work, labour and action: work experience in a system of flexible production. W: F. Pyke, G. Becattini, W. Sengenberger (red.), *Industrial districts and inter-firm cooperation in Italy* (s. 52-74). Geneva: International Institute for Labour Studies.
- Podgórska, J. (2016). Charakterystyka klastrów w Polsce – na podstawie analizy PARP. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju.
- Porter, M.E. (1998). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, 76, 77-90.
- Porter, M.E. (2000). Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 15-34. <https://doi.org/10.1177/089124240001400105>
- Pratt, A. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90(2), 107-117. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2008.00281.x>
- De Propriis, L., & Hypponen, L. (2007). Creative clusters and governance: the dominance of the Hollywood Film Cluster. W: P. Cooke, L. Lazaretti (red.), *Creative cities, cultural clusters and local economic development* (s. 258-286). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Rabellotti, R. (2004). How globalization affects Italian industrial district: the case of Brenta. W: H. Schmitz (red.), *Local enterprises in the global economy* (s. 140-173). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Ratalewska, M. (2016). The development of creative industries in Poland comparison with the European Union. W: M. Bilgin, H. Danis (red.), *Entrepreneurship, Business and Economics, Vol. 1*. Proceedings of the 15th Eurasia Business and Economics Society Conference (s. 57-67). Cham: Springer.
- Rosenfeld, S.A. (1997). Bringing business clusters into mainstream of economic development. *European Planning Studies*, 5(1), 3-23. <https://doi.org/10.1080/09654319708720381>
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 roku w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). (2007). Dz. U. 2007 nr 251, poz. 1885.
- Stryjakiewicz, T. (1988). *Czynniki lokalizacji i uwarunkowania przemysłu rolno-spożywczego oraz jego struktura przestrzenna w regionie poznańskim*. Seria Geografia, 36. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza.
- Stryjakiewicz, T. (1999). *Adaptacja przestrzenna przemysłu w Polsce w warunkach transformacji*. Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza.
- Środa-Murawska, S., & Szymańska, D. (2013). The concentration of the creative sector firms as a potential basis for the formation of creative clusters in Poland. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 20, 85-93. <https://doi.org/10.2478/bog-2013-0013>
- Territorial observation no 5: the creative workforce. (2011). Luxemburg: ESPON.
- Yuxiang, Z., Xilai, Z., Chuna, L., Fengc, Y., & Hongyu, W. (2011). The development strategy for industrial clusters in Qingdao. *Energy Procedia*, 5, 1355-1359.

Summary

This paper deals with the relationship between the clustering potential and the actually created cluster structures in Poland. The authors compared the level of concentration of entities representing creative industries, expressed as the Location Quotient (*LQ*), with the locations of the creative clusters actually existing in Poland. The questions to which answers were sought were: (1) what is the geographical distribution of clustering potential where creative industries are concerned? (2) which gminas (units of local-government administration) are home to the entities forming the creative clusters?, and (3) are cluster structures really emerging in the areas offering the greatest clustering potential?

To answer these questions, the authors conducted two analyses, of which the first led to a conclusion that – where the accepted interpretation of the *LQ* value is applied – only 1.9% of Poland's gminas have conditions allowing for the building of creative specialisations, including via the development of creative clusters (where more stringent requirements are adopted, that share actually reduces further to 0.6%). Furthermore, the group in question shows a clearly-dominant role for gminas of Mazowieckie voivodship (province-region). In general, the distribution of creative entities across Poland is seen to be uneven, though it does correspond with the distribution of population through the country. Visible concentrations of the entities analysed were thus to be observed around the Metropolitan Areas of Warsaw, Kraków, Wrocław, Poznań, Łódź, the Tri-City (Gdańsk-Gdynia-Sopot) and Upper Silesia, as well as around Rybnik and Bielsko.

A second result relates to the distribution of creative clusters, of which some 17 are to be noted. As of 2019, these each had between 4 and 66 members. Detailed analysis further confirms the very uneven geographical distribution, with Śląskie and in part also Małopolskie voivodships clearly dominant. Each of the remaining voivodeships have a maximum of two creative clusters.

The two results obtained were then combined (Figs. 2 and 3), in line with an assumption that comparison of the clustering potential and the distribution of existing clusters would supply a positive and moderate correlation. In the event, no such result was obtained, with the coefficient for the correlation between the number of all surveyed entities in municipalities and the number of entities included in a cluster being: $R=0.16$. A similar result (of $R=0.26$) was obtained by examining the correlation between *LQ* and the numbers of entities forming clusters. This result shows that creative clusters are not established in Poland in the areas of the country offering the best conditions in terms of numbers of potential member entities. It follows that the creation of cluster structures is determined by other factors. These may include activity on the part of cluster facilitators, as well as the latter's talent for acquiring new members for a cluster initiative, as well as the prospect of external funding being obtained. It is nevertheless endogenous potential that should be the driving force, given the favourable conditions it provides for economic specialisation to be pursued – as the basis upon which to build proper cluster structures.

